

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร ทูตทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านท่าวังไทร ตำบลวังหมี อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลทฤษฎีและปรัญญาที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนจำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูล และรายงานเชิงพรรณนา ใช้ระยะเวลาทำการวิจัยประมาณ 7 เดือน โดยแบ่งเป็นการตรวจเอกสาร และสำรวจข้อมูลพื้นฐานประมาณ 2 เดือน การสำรวจภาคสนามประมาณ 2 เดือน และรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลประมาณ 3 เดือน ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. พัฒนาการของชุมชนบ้านท่าวังไทร

บ้านท่าวังไทรมีพัฒนาการของชุมชน เป็นหมู่บ้านก่อตั้งใหม่อายุกว่า 30 ปี แบ่งออกเป็น 3 ยุคสำคัญ ได้แก่ (1) ยุคการตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ. 2498-2510) สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ มีอุดมสมบูรณ์ทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ป่านานาชนิด ปี 2498 ถูกสัมปทานเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว มีกลุ่มชาวบ้าน 2-3 ครัวเรือนเข้ามารับจ้างเลี้ยงและบุกเบิกจับจองเป็นที่อยู่อาศัย (2) ยุคการปลูกพืชเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2511-2530) เป็นยุคที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากที่สุด มีการขยายตัวของเนื่องจากมีชาวบ้านจากพื้นที่อื่นอพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ทรัพยากรที่เคยสมบูรณ์มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีการสัมปทานทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ในปี 2510 มีการตัดถนนเพื่อลำเลียงไม้ พืชเศรษฐกิจถูกส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐให้เป็นผลิตภัณฑ์สำคัญในภาคเกษตร ดินถูกใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้น (3) ยุคการอนุรักษ์ (พ.ศ. 2531-ปัจจุบัน) ทรัพยากรธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง ชาวบ้านเริ่มเกิดความหวงแหนไม้จึงได้รวมตัวคัดค้านการรับสัมปทานทำไม้ด้วยการทำหนังสือร้องเรียนไปยังผู้เกี่ยวข้อง ทั้งระดับอำเภอ จังหวัด จนกระทั่งมีมติ ครม. ยกเลิกการสัมปทานทำไม้ปี 2532 ทำให้ไม้ที่ชาวบ้านท่าวังไทรรักษาไว้ยังคงอยู่และเริ่มพัฒนา พื้นฟู คูแลร์รักษาป่าจนกลายเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นประโยชน์กับชุมชน

ตลอดจนเป็นแบบอย่างของรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ

ปัจจุบันบ้านท่าวังไทรมีประชากร 821 คน 145 ครัวเรือน มีเนื้อที่จำนวน 6,425 ไร่ โดยแบ่งการใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เกษตรกรรม 4,318 ไร่ และที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะ และป่าชุมชน 2,107 ไร่ มีการถือครองที่ดินส่วนใหญ่เป็นประเภท สปก.4-01 มีแหล่งน้ำสำคัญ 4 แห่ง ได้แก่ เขื่อนฝายคลองลำพระเพลิง คลองอีสาว อ่างเก็บน้ำในโรงเรียน ในประโยชน์ในการอุปโภคและการเกษตร การคมนาคมมีความสะดวกสบาย มีสถานที่สำคัญและสาธารณูปโภค ได้แก่ วัดท่าวังไทร สถานีอนามัยประจำตำบลในหมู่บ้าน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา คือโรงเรียนท่าวังไทรสามัคคีและโรงเรียนวังหมีพิทยาคม ไฟฟ้าเมื่อปี พ.ศ. 2528 หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมปลูกพืชไร่เป็นหลัก และรับจ้าง กลุ่มองค์กรชุมชนมีการตั้งขึ้นหลายกลุ่มทั้งที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มที่ชาวบ้านรวมตัวตั้งขึ้นเองจำนวน 8 กลุ่ม ลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นกลุ่มสังคมใหม่ มีความเชื่อและการปฏิบัติได้แก่ ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาหรือเจ้าปู่ และประเพณีการทำบุญกลางบ้านเพื่อความเป็นมงคลและความอุดมสมบูรณ์ในการดำเนินอาชีพและความสวัสดิภาพของคนในชุมชน

2. พัฒนาการการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของชุมชนบ้านท่าวังไทรมีความเป็นมาและปัญหาที่สำคัญ กล่าวคือ ผลจากสัมปทานทำไม้ในปี พ.ศ. 2510-2511 โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) การสัมปทานทำไม้และการบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวบ้าน และมีความรุนแรงมากขึ้นในช่วงปี 2530-2530 ชาวบ้านท่าวังไทรเริ่มเกิดความหวงแหนไม้ในบริเวณที่พวกตนรักษาไว้ จึงรวมกันมีการคัดค้านการโดยเข้าร้องเรียน ยื่นหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในปี 2532 คณะรัฐมนตรีมีมติยกเลิกการให้สัมปทานการทำไม้ ทั่วประเทศส่งผลให้พื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าวรอดพ้นจากการตัดไม้ได้

การจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินของคนรุ่นแรก ที่กันเอาไว้เป็นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ของชุมชน ได้กลายมาเป็น “ป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร” ซึ่งกลายเป็นรูปแบบการรักษา อนุรักษ์ พื้นฟูสภาพป่าที่เกิดจากการร่วมมือของคนในชุมชนที่ต้องการสืบสานป่าให้กับคนรุ่นลูกหลาน และในปี 2530 โครงการพัฒนาชนบทเพื่อการอนุรักษ์ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ฯ เพื่อแนะนำส่งเสริมให้ชุมชน ได้เข้าใจ

ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์รักษาพืชพรรณ ต้นไม้และสัตว์ป่า และมีกิจกรรมต่างๆ ในการฟื้นฟูสภาพป่าให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น “ชมรมอนุรักษ์บ้านท่าวังไทร” พัฒนา และกำหนดแนวทางการพัฒนาป่า คัดเลือกกรรมการ กำหนดกติกาข้อตกลงในการดูแลการใช้ประโยชน์ในป่า ในปัจจุบันป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านท่าวังไทรและชาวบ้านใกล้เคียง เช่น เห็ดที่เก็บกินได้มีกว่า 10 ชนิด พืชผักสมุนไพรหลากชนิดที่ชาวบ้านเก็บเอาไปเป็นยารักษาโรค ตลอดจนการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้การสนับสนุนอื่นๆ มาอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

ป่าชุมชนท่าวังไทรปัจจุบันมีเนื้อที่ 339 ไร่ ประกอบด้วยลักษณะของพันธุ์ไม้ 3 ระดับ รวมแล้วกว่า 100 ชนิด และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด ทั้งกระต่ายป่า หมูป่า เก้ง ไก่ป่า กระรอก กระแต เป็นต้น และนกชนิดต่างๆ มากกว่า 10 ชนิด

3. กระบวนการทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กระบวนการทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าได้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมได้นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยภายในมีผู้นำท้องถิ่นที่ชุมชนให้ความเชื่อถือ การไว้วางใจยอมรับในการร่วมปฏิบัติตาม ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชน เช่น สำเนียงภาษาที่ใกล้เคียงกัน ระดับฐานะทางสังคม การประสบปัญหาอย่างเดียวกัน ความเป็นกลุ่มเครือญาติและอาชีพ และความรู้สึกร่วมกันเป็นบ้านเดียวกัน มีวัฒนธรรมความเชื่อในพุทธศาสนาและความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่นำมาเชื่อมโยงเป็นกุศโลบายในการปกป้องรักษาป่า ควบคุมไม่ให้มีการตัดไม้ทำลาย มีการจัดสรรการใช้ประโยชน์เพื่อชุมชนตามความต้องการ ตลอดจนการตั้งกรรมการป่าที่ช่วยให้การจัดการป่าเป็นรูปธรรมมากขึ้น และมีผู้รับผิดชอบและเป็นผู้นำธรรมชาติที่ชุมชนยอมรับ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนกลุ่มบุกเบิกหมู่บ้าน

ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีส่วนทำให้เกิดทุนทางสังคมได้แก่ การสัมปทานทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ที่ 4 (นครราชสีมา) และการเข้ามาศึกษาดูงานของ หน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีส่วนช่วยสนับสนุนให้การจัดการอนุรักษ์ป่าไม้ได้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงอยู่เสมอ เพราะ

การเข้ามาศึกษาดูงานขององค์กรภายนอกชุมชนได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เกิดกำลังใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการยอมรับในวงกว้างของสังคมเพิ่มมากขึ้น และยังทำให้การดำเนินงานเป็นที่น่าเชื่อถือ น่าสนใจ เพราะได้มีการเผยแพร่ข่าวประชาสัมพันธ์และก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากรได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

4. แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน ที่สำคัญที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่

4.1 การพัฒนาทุนมนุษย์ ควรมีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลทุกระดับในชุมชนให้ ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และธรรมชาติของท้องถิ่นให้มากขึ้น กลุ่มคนทุกรุ่นใน หมู่บ้าน ผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ ไม่เฉพาะกลุ่มผู้นำต่างๆ การพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อสร้าง บรรยากาศและเชื่อมกิจกรรมให้เกิดการขยายผลและต่อยอดสืบสานงานการอนุรักษ์ของกลุ่มคนรุ่น เก่าให้สามารถดำเนินการต่อไปในปัจจุบันและอนาคต

4.2 การพัฒนาทุนสถาบัน ควรส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทุกกลุ่มสถาบัน กลุ่ม ครอบครัว บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อเชื่อมโยงเกิดการสื่อสารผ่านรุ่นต่างๆและเกิดพลังการจัดการที่มี ประสิทธิภาพ โดยสมาชิกในชุมชนควรยึดแนวคิดพื้นฐานของการช่วยเหลือพึ่งพากัน ให้ความรัก ความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน ความไว้วางใจก็จะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ระหว่างกัน และสามารถสร้างพลังของชุมชนให้ขับเคลื่อนได้มากกว่าพลังจากภายนอกที่เข้ามา ขับเคลื่อนชุมชน

4.3 การพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ควรนำทุนต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาใช้ให้ เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้นๆ โดยพัฒนาผสมผสานความรู้ ความเชื่อ ระเบียบมาสู่การปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย ตลอดจน การการเสนอองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการลงทุนทางสังคมของป่าชุมชนบ้านท่าวังไทรอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำการเปรียบเทียบให้เกิดความชัดเจนว่าการลงทุนทางสังคมอย่างเป็นองค์รวมหรือการลงทุนแบบแยกส่วน มีข้อดี ข้อด้อย แตกต่างกันอย่างไร และการมองทั้งสองแบบ มีความเหมาะสมหรือจำเป็นอย่างไรกับการศึกษาในระดับต่าง เช่น การศึกษาในระดับพื้นที่ที่มีขอบเขตระดับชุมชน หรือการศึกษาในระดับภูมิภาค

2. ควรมีการศึกษาการลงทุนทางสังคมในส่วนที่เกี่ยวกับผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าทั้งผู้นำธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการ เพราะจากการวิจัยพบว่า ผู้นำที่ดีมีบทบาทต่อความสำเร็จต่อการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างมาก และยังพบว่าผู้นำที่ดีเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญขณะเดียวกันก็ยังมีส่วนในการสร้างทุนทางสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้น การที่ได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้นำอย่างลึกซึ้ง อาจจะเป็นคำตอบที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมได้

3. ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบบทบาทระหว่างองค์กรที่เป็นทางการ เช่น องค์กรทางราชการกับองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรชุมชนในมิติการนำกระบวนการลงทุนทางสังคมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้หรือทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

4. ควรมีการศึกษาถึงการนำกระบวนการลงทุนทางสังคมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างพื้นที่ที่มีบริบททางสังคมที่หลากหลายหรือมีความแตกต่างกันทั้งปัจจัยภายในและภายนอก เช่น การศึกษากระบวนการลงทุนทางสังคมในการจัดการป่าไม้ของหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้

5. ควรมีการศึกษาในด้านของระบบการเมืองท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายและความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและมีผลที่สะท้อนให้เห็นเป็นอย่างไร เพื่อเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและระบบการเมืองท้องถิ่น ซึ่งอาจจะได้แง่มุมใหม่ต่อแนวคิดทุนทางสังคมในมิติของความขัดแย้ง การแข่งขัน การช่วงชิง การได้เปรียบ-เสียเปรียบของระบบการเมืองท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อแนวคิดทุนทางสังคม